

Od młodzika do legendy. Trajektorie wędrówek piłkarskich

Patryk Stępień / Instytut Pedagogiki, Wydział Nauk Społecznych,
Uniwersytet Śląski w Katowicach

e-mail: patryk.stepien@us.edu.pl

ORCID: 0000-0002-5653-9895

Streszczenie

Piłka nożna stanowi jedną z najpopularniejszych praktyk społecznych na świecie. Zainteresowanie tą dziedziną nieustannie rośnie, w dużej mierze dzięki procesom globalizacji oraz glocalizacji. Uzasadnienie prowadzonych badań wynika z luki w literaturze dotyczącej pojęcia „legenda klubowa” oraz nieprecyzyjnego stosowania tego terminu w środowisku piłkarskim i kibicowskim. Celem artykułu jest naszkicowanie trajektorii rozwoju kariery piłkarskich zawodników, którzy zostali uznani przez swoje kluby za legendy – bohaterów. Pilotażowy charakter badań jest odpowiedzią na wspomnianą lukę w badaniach oraz nieprecyzyjne posługiwanie się terminem „legenda klubowa”. Metoda badawcza opiera się na studium przypadku, które pozwoliło na uchwycenie podobieństw w trajektoriach zawodników określonych tym mianem oraz opisanie dwóch trajektorii rozwoju karier piłkarskich związanych z tym terminem. Wyniki badań wskazują, że zidentyfikowane trajektorie wiążą się z ponowoczesnymi wzorami osobowymi i mogą stanowić podstawę do dalszych poszukiwań socjologicznych i pedagogicznych, zwłaszcza w kontekście socjologii piłki nożnej, która eksponuje symboliczne znaczenie tej dyscypliny jako meta-przestrzeni społecznej.

Słowa kluczowe: **Piłka nożna, rozwój kariery zawodowej, legenda klubowa, tożsamość.**

From youngster to legend. The trajectory of a footballer's journey

Abstract

Football is one of the most popular social practices globally. Interest in this field continues to grow, largely due to the processes of globalization and glocalization. The rationale for this research arises from a gap in the literature concerning the concept of “club legend” and the imprecise use of this term within the football and fan communities. The aim of the article is to outline the career trajectories of professional football players who have been recognized by their clubs as legends – heroes. The pilot nature of the research is a response to the aforementioned gap in research and the imprecise use of the term “club legend”. The research method is based on a case study, which allowed for identifying similarities in the trajectories of players who have been given this title, as well as describing two career development trajectories associated with the term. The results of the research suggest that the identified trajectories are linked to postmodern personal patterns and could serve as a basis for further sociological and pedagogical exploration, particularly in the context of the sociology of football, which emphasizes the symbolic significance of the discipline as a meta-social space.

Keywords: **Football, professional career development, club legend, identity.**

1. WPROWADZENIE. PIŁKA NOŻNA JAKO METAPRZESTRZEŃ SPOŁECZNA

Współcześnie piłka nożna uznawana jest za jedną z najpopularniejszych praktyk społecznych w skali globalnej (Melosik, 2017), co mogą potwierdzać dane statystyczne rosnącej oglądalności wydarzeń piłkarskich (Stępień, 2023). Od czasów skodyfikowania dyscypliny aż po stan obecny minęło już ponad 150 lat. W tym okresie piłka nożna przeszła przemianę, którą badacze opisali w trzech fazach: archefutbol, profutbol, postfutbol. Transformacja ta związana jest z charakterem urynkwienia sportu oraz jego komponentów (ligi, kluby, zawodnicy, prawa do transmisji, gadżety, celebracje (Czubaj, Drozda, Myszkowski, 2012)). Ewolucja sportu była konsekwencją zachodzących globalnie zmian i procesów industrializacji, urbanizacji, globalizacji czy też glokalizacji. Mając na uwadze powyższe, przejście pomiędzy *Gemeinschaft* a *Gesellschaft*, czyli od wspólnoty zbudowanej na woli organicznej i powiązaniu emocjonalnym do społeczności połączonej określonymi rolami społecznymi, bazującymi na racjonalnej kalkulacji i wymianie (Łęcki, 2021) wydaje się być naturalną konsekwencją rozwoju i postępu globalnego. Piłka nożna staje się pewnym fenomenem stanowiącym determinantę wielu kategorii społecznych. Sprawia to, że za jej pośrednictwem można próbować tłumaczyć złożoność zjawisk w ujęciu socjologicznym, politycznym, ekonomicznym czy też międzynarodowym (Cedro, 2013). Warto uwzględnić także charakter tej dyscypliny w kontekście społecznym i dostrzec tworzącą się w jej obrębie przestrzeń, która umożliwiła formę spotkania społecznego. W jej ramach pojawia się możliwość tworzenia wspólnoty kibicowskiej, będącej ponad podziałami klasowymi, rasowymi czy statusowymi. Nie mniej istotny staje się element kreowania własnej tożsamości w odniesieniu do sportu, klubu czy zawodnika (Melosik, 2017). Fenomen piłki nożnej będzie więc łączyć w swoim symbolicznym polu wiele różnych stron, mechanizmów i zainteresowanych. Z uwagi na to można rozpatrywać wskazaną dyscyplinę jako swoistą metaprzestrzeń społeczną.

W niniejszej pracy skupiono się na aspektach związanych z piłkarską wędrówką (lub jej brakiem). Piłkarska wędrówka to termin ukuty na potrzeby poszukiwań badawczych i można ją zdefiniować jako trajektoria rozwoju kariery zawodniczej. Jest to szczególnie istotne, aby zrozumieć i opisać mechanizmy związane z zawodnikami, którzy poprzez swoją profesjonalną postawę, wyniki i statystyki zapisali się na kartach historii futbolu, wywierając jednocześnie trwały wpływ na pamięć zbiorową kibiców i działaczy klubowych. Prawdopodobnie to właśnie ten aspekt sprawił, że zawodnikom zaczęto przypisywać miano legendy klubowej. We współczesnym futbolu uzyskanie takiego statusu staje się coraz trudniejsze ze względu na wspomniane procesy glokalizacji oraz czysto ekonomiczne aspekty, takie jak wynagrodzenia, możliwości rozwoju czy udział w prestiżowych rozgrywkach. Wymienione czynniki mogą skłonić zawodnika do podjęcia decyzji o rozpoczęciu piłkarskiej wędrówki w poszukiwaniu wyzwań, sławy lub pieniędzy, a nawet do wyboru klubu, który najlepiej spełni jego oczekiwania – nawet drużyny „odwiecznego rywala” (Łęcki, 2016). Badania Leventala i Nudelmana (2021) wykazały, że kibice najczęściej przypisują legendarnym zawodnikom takie cechy jak: lojalność, zdolność do bycia wzorem oraz długotrwały wpływ na charakter zespołu, który odnosi się do pamięci zbiorowej i całokształtu kariery zawodnika. Badacze przedstawiają interesującą perspektywę postrzegania piłkarskich bohaterów/legend (badacze wykorzystują termin *soccer heroes*) przez kibiców. Ten aspekt można rozpatrywać z dwóch stron – z jednej przy uwzględnieniu choćby goffmanowskiej koncepcji dotyczącej wyrazistości człowieka oraz bycia w roli (Goffman, 2000). Z drugiej, biorąc pod uwagę blumerowski interakcjonizm symboliczny, czyli przedmiotu postrzegania i nadawania mu określonych znaczeń, w stosunku do których podejmowane są działania – np. skandowanie nazwiska lub pseudonimu piłkarza przez kibiców, umieszczania jego wizerunku na flagach i banerach, itp. (Blumer, 2007). Niezależnie od tego należy dokonać pewnych rozróżnień i wyjaśnień terminologicznych, aby spróbować wyznaczyć szkic trajektorii rozwoju karier i określić ich typy, czego próbę podjęto w niniejszym artykule.

2. ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE

Przedmiotem przeprowadzonych badań jest analiza rozwoju karier piłkarskich wybranych zawodników posiadających status legendy klubowej. Celem głównym badań jest opracowanie szkicu trajektorii rozwoju kariery zawodników, których działalność sportowa na rzecz wybranej drużyny została uznana za istotną przez osoby związane z klubem oraz miejscowością, w której znajduje się jego siedziba (działacze klubowi, kibice piłkarscy, młodzi zawodnicy).

Status legendy klubowej najczęściej nadawany jest zawodnikom, którzy w trakcie kariery piłkarskiej znacząco przyczynili się do rozwoju zespołu, a niekiedy także po zakończeniu kariery – pełniąc funkcje trenerów lub działaczy klubowych. Celem prowadzonych analiz jest określenie trajektorii rozwoju karier piłkarskich oraz poczucia identyfikacji z drużyną (emocjonalnego, aksjologicznego, tożsamościowego) lub braku takiej identyfikacji. Badania mają istotne znaczenie zarówno z perspektywy socjologii, jak i pedagogiki, ponieważ transmitowane wzory i wzorce postaw znajdują swój odbiór wśród młodych kibiców i zawodników.

Do realizacji badania wykorzystano metodę studium przypadku (Babbie, 2004), w ramach której wykorzystano technikę analizy dokumentów oraz analizę treści. W sumie przeanalizowano 90 dokumentów (po 15 dla każdej z sześciu wybranych sylwetek zawodników), w tym książki biograficzne, autobiograficzne, wywiady medialne oraz artykuły prasowe. W analizie treści uwzględniono pomocnicze narzędzie, jakim był wykaz dyspozycji do analizy treści, odnoszący się do czterech głównych obszarów:

- emocjonalnego (związek zawodnika z klubem i jego interesariuszami),
- ekonomiczno-rozwojowego (opłacalność transferu z perspektywy finansowej i rozwojowej),
- społecznego (relacje zawodnika z kibicami, działaczami, rodziną),
- aksjologicznego (system wartości związany z klubem).

Próba do badań została dobrana celowo i obejmowała sześć sylwetek zawodników określanych mianem legendy klubowej. Kryteria kwalifikacyjne obejmowały:

- a)** miejsce rozpoczęcia profesjonalnej kariery piłkarskiej (awans z drużyny juniorskiej) oraz późniejsze reprezentowanie tego klubu w oficjalnych rozgrywkach;
- b)** świadectwa uznania zawodnika przez kibiców lub działaczy klubowych, takie jak umieszczenie w galerii sław, pomnik pamiątkowy lub mural.

Dobór dokumentów do analizy ścieżki kariery zawodników był również celowy i obejmował materiały zawierające kluczowe wydarzenia w trakcie kariery zawodniczej, jak również wypowiedzi dotyczące jego działalności po zakończeniu kariery. Głównym kryterium oceny tych materiałów była ich zgodność z przyjętym kierunkiem badań, w tym odniesienia do istotnych wydarzeń w karierze zawodnika, wyrazów emocjonalnego związku z klubem oraz świadectw uznania zawodnika za legendę. Proces doboru materiałów oraz ich ocena były inspirowane koncepcją analizy ramowej Ervinga Goffmana (2010).

Na potrzeby prowadzonych analiz wyszczególniono następujące pytania badawcze:

1. W jaki sposób zawodnicy określają swój stosunek do klubu?
2. Jakie czynniki kierowały nimi w trakcie kariery zawodniczej?
3. W jaki sposób zostali upamiętnieni przez kluby i działaczy?
4. Jak kluby oraz ich sympatycy nadają status legendy klubowej zawodnikom?

Badania miały charakter pilotażowy. Uzyskane wyniki stanowią cenne źródło wiedzy, które może zostać wykorzystane w dalszych badaniach nad trajektoriami rozwoju karier piłkarskich oraz ich odbiorem społecznym. Na podstawie przeprowadzonych analiz zidentyfikowano dwie trajektorie – odcinka oraz kolistą (lub turysty), które zostały szczegółowo opisane w dalszej części niniejszego artykułu.

3. PONOWOCZESNE WZORY JAKO PRZYCZYNEK REFLEKSJI NAD TRAJEKTORIAMI

Przywołane w tytule pojęcie trajektorii określa pewien proces biograficzny, podczas którego jednostka doświadcza kluczowych zdarzeń. W socjologicznym ujęciu termin trajektoria pojawił się już w latach 70. XX wieku za sprawą amerykańskich badaczy Barneya Glasera i Anselma Straussa, którzy posługiwali się nim w celu opisanego i zrozumienia procesów umierania (Glaser, Strauss, 1970). Będąc pod ich wpływem, próbuje poszukiwać nowych możliwości, rekonstruować własną tożsamość, radzić sobie z trudami dnia codziennego lub wyzwaniem, które stawia jej życie. Podstawą ujęcia trajektorii w taki sposób jest definicja niemieckiego socjologa Fritza Schützego, postrzegającego trajektoria jako zjawisko biograficzne dotyczące doświadczenia człowieka. Podobnie o trajektorii pisze również Amelia Krawczyk-Bocian (2012), która odnosi się bezpośrednio do Fritza Schützego, podkreślając, że konfrontacja człowieka z trudnościami stanowi element uświadomienia mu jego słabości, niepewności jutra, zmian w postrzeganiu własnej tożsamości. Człowiek wkłada wysiłek w proces integracji osobowości, co wiąże się z interpretacją przeszłości w odniesieniu do teraźniejszości i antycypowanej przyszłości. Badaczka wyróżnia opisane przez Fritza Schützego podstawowe cechy trajektorii biograficznej:

1. Dostrzeganie sytuacji niosących za sobą trudności dnia codziennego;
2. Postrzeganie siebie w kategorii ofiary zdarzenia, gdzie emocje i uczucia krążą wokół niepewności, strachu i lęku;
3. Trudności w podjęciu działań i strategii zaradczych;
4. Poczucia samotności i wyobcowania;
5. Osłabienia zdolności nawiązywania i utrzymywania relacji i interakcji z innymi ludźmi (Krawczyk-Bocian, 2012).

Jak już zaznaczono powyżej w pracy, trajektoria traktowane są jako proces w biografii zawodnika, który pod wpływem znaczących zdarzeń podejmował działania rzutujące na rozwój jego kariery piłkarskiej. Pojawiające się w przestrzeni profesjonalnego futbolu możliwości i problemy (wyzwania) mogą dotyczyć szansy na większe zarobki (komponent ekonomiczny), przepustki do gry w bardziej prestiżowych rozgrywkach (komponent elitarności), konieczności wyjazdu i adaptacji w nowym środowisku (komponent społeczno-kulturowy). Dostrzeganie takich wyzwań jest elementem socjologii hermeneutycznej

w ujęciu Zygmunta Baumana (2014), wszak bazuje ona na interpretowaniu ludzkich wyborów będących reakcją na postawione przed jednostkami wyzwania społecznie ukształtowanej sytuacji. Zdaniem socjologa w celu zrozumienia ludzi powinno się korzystać z narzędzi socjologicznych (Bauman, Jacobsen, Tester, 2014).

Dynamika rozwoju piłkarskich karier znacząco przyspieszyła w drugiej połowie XX wieku, kiedy faza profutbolu, oznaczająca profesjonalizację piłki nożnej, postępuje w kierunku Postfutbolu. Tym mianem badacze określają futbol XXI wieku, czyli dyscyplinę sportu w pełni podporządkowaną prawom rynku, gdzie kluby piłkarskie pełnią rolę przedsiębiorstw. Warto nadmienić, że początek rozwoju dyscypliny, czyli faza Archefutbolu datowana na lata 60. XIX wieku, znacząco różniła się od tego podejścia. W latach 80. i 90. XIX wieku zawodnicy pobierający wynagrodzenie za grę w klubie mogli otrzymać surowe kary od związków organizujących rozgrywki, w tym karę zawieszenia zawodnikowi prawa do gry w lidze na okres nawet kilku lat (Czaja, Drozda, Myszkowski, 2012). Opisane fazy przedstawiają proces ewolucyjny piłki nożnej z obszaru czysto sportowego przez sportowo-ekonomiczny aż do ekonomiczno-sportowego. Można więc przyjąć założenie, że współczesny futbol w jego obecnej fazie, skupia się w większym stopniu na komponencie ekonomicznym niż sportowym.

Podobny kierunek rozwoju futbolu dostrzega Krzysztof Łęcki (2021), zestawiając pojęcia *Gemeinschaft* i *Gesellschaft*. Pierwszy z nich odnosi się do naturalnej, organicznej wspólnoty i związku z tradycją, wartościami oraz tożsamością. Drugi określa typ społeczności wtórnej, wykreowanej według precyzyjnego planu i strategii. Jest powiązany z nowoczesnością lub nawet ponowoczesnością z nastawieniem na osiąganie wyznaczonych interesów o charakterze ekonomicznym (Łęcki, 2021). Analogiczne refleksje pojawiają się pod wpływem zestawienia danych dotyczących transferów piłkarskich przez brytyjskiego badacza Johna Wessona (2002). Zauważył on, że początkiem XX wieku, najdroższym transferem w Premier League (najwyższa klasa rozgrywkowa w Anglii), było przejście z Middlesborough do Sunderlandu Alfa Commona w 1905 roku za kwotę 1000 funtów brytyjskich. Początkiem XXI wieku, najdroższym transferem, było przejście z Lazio Rzym do Manchesteru United Juana Sebastiana Verona za kwotę 23,5 milionów funtów. Badacz podkreśla, że przy takim porównaniu należy wziąć pod uwagę zmniejszenie się wartości funta na przestrzeni wskazanego okresu (Wesson, 2002), chociaż pomimo tego wskaźnika, różnica w zainwestowanych przez kluby kwotach jest widoczna. Od wspomnianego transferu Juana Sebastiana Verona minęło już ponad 20 lat, a w międzyczasie kwoty przeprowadzanych transakcji rosły. Najwyższa obecnie transakcja transferowa w lidze angielskiej wynosi 115 milionów funtów i należy do ekwadorskiego zawodnika Moisesa Caicedo przetransferowanego do Chelsea Londyn z Brighton (Klimczak, 2023). Dla uzupełnienia trzeba wskazać jeszcze najdroższy transfer w historii futbolu w ogóle, czyli przenosiny brazylijskiego gwiazdora Neymara z FC Barcelony do PSG za kwotę 222 milionów euro. Od 2017 roku żaden klub nie przebił kwoty tej transakcji (Doyle, 2023).

Przytoczenie tego kierunku wydaje się być kluczowe w kontekście niniejszych rozważań, ponieważ aspekt ekonomiczny we współczesnym futbolu może stawać się istotnym elementem determinującym działania zawodnika w kontekście piłkarskiej wędrówki. Droga zawodnika może nabrać sensu swoistej tułaczki lub wędrówki, której charakteru można doszukiwać się w klasycznych metaforach spacerowicza, włóczęgi, turysty i gracza (Bauman, 1993).

Spacerowicz to metafora odnosząca się do osoby, która pod wpływem atrakcyjności oferowanych dóbr, ulega imi zachwyca się nimi. Poddaje się iluzji autonomii, podczas gdy w rzeczywistości jest częścią spektaklu, w którym ktoś inny poprzez odpowiednie narzędzia podejmuje decyzje o kształcie społecznej rzeczywistości, w jakiej spacerowicz funkcjonuje.

Włóczęga jest przykładem człowieka będącego w podróży i nie do końca przejmuje się tym, dokąd trafi. Istotniejsza jest sama droga i doświadczanie w życia w jej trakcie niż punkty, w których się finalnie znajduje.

Włóczęga postrzega ruch i zmianę jako wartość i cel sam w sobie, nie potrzebuje budować relacji z miejscowymi ludźmi, ponieważ nie mają oni trwalszego znaczenia na mapie jego podróży.

Turysta jest w ruchu w celu poszukiwania przygód i doznawania wrażeń – jednak zabiera ze sobą swój dom. Z tymi wrażeniami wraca do domu i poprzez punkt odniesienia opisuje i ocenia, to jak jest w innych miejscach. Podróż jest dla niego działalnością twórczą, rozwijającą i wynikającą z jego inicjatywy. Turysta intencjonalnie wybiera kierunki własnej podróży i wzbogaca się na nich obserwując i doświadczając to, co obce – nieznanne. Podróż jest dla niego tylko stanem przejściowym, w którym czują się bezpiecznie, ponieważ u kresu jego wędrówki, czeka powrót do domu.

Gracz postępuje według określonego planu i podejmuje decyzję rozgrywając karty według własnego sprytu. Gracz zdaje sobie sprawę, że nie jest istotne to, jakie karty otrzymał w rozdaniu, lecz to, co z nimi zrobi. Cechuje się pewnością siebie, autonomią oraz zaangażowaniem w istotne dla niego projekty. Życie gracza staje się więc nieustanną serią gier, walk, meczów, w które angażuje się. Kalkulacja ryzyka i kolejnych kroków pozwala mu zajmować korzystniejsze pozycje, aby zrealizować własne cele, pomimo świadomości, że nie wszystko jest zależne tylko od niego.

Opisane przez Zygmunta Baumana (1993) ponowoczesne wzory osobowe mogą odzwierciedlać charakter pielgrzymek piłkarskich na szerszą skalę, a także stanowić odbicie dla szkicu trajektorii odcinka, która w pewien sposób umyka lub broni się przed tym ruchem.

Następnym istotnym terminem jest legenda klubowa, czyli niejako przypisana danemu zawodnikowi przez społeczność związaną z wybranym klubem (zarówno kibiców, jak i działaczy formalnych) funkcja, tytuł lub rola honorowa. Odnaczenie kogoś takim mianem może być związane z pamięcią zbiorową, w której osadziły się wspomnienia o zasługach danego zawodnika dla klubu i jego społeczności. Prowadzi to jednak do pewnych trudności, a nawet nieścisłości, ponieważ niektórzy

zawodnicy mogą otrzymać status legendy klubowej z uwagi na wcześniejsze dokonania boiskowe lub popularność medialną, a niekoniecznie za wkład w rozwój i zasługi dla konkretnej drużyny. Maurice Halbwachs (2008) w swojej klasycznej pracy Społeczne ramy pamięci, podkreślił, że wspomnienia przeszłości są zaledwie rekonstrukcjami wewnętrznych dyspozycji związanych z doświadczonymi zdarzeniami i obrazami. Zdaniem badacza umysł w kontekście pamięci zwrócony jest w kierunku wskazanego okresu z przeszłości, z którym nie może nawiązać bezpośredniego kontaktu, lecz jedynie pośrednio odtworzą elementy umożliwiające mu odsłonięcie i zarysowanie konturów wspomnianych zdarzeń lub czasów. Może to sprawić, że wystąpią pewne złudzenia lub zniekształcenia, będące efektem teraźniejszego wcielenia się we wspomnienia i obrazy z przeszłości, które zostaną przyjęte za prawdziwe (Halbwachs, 2008). Człowiek przywołuje wspomnienia, posiłkując się ramami społecznymi, i na ich podstawie odbudowuje przeszłość. Podczas takiej rekonstrukcji może nastąpić deformacja rzeczywistości poprzez uzupełnianie luk pamięciowych, wzbogacanie treści, modyfikowanie znaczeń. Wskazana deformacja umyka umysłowi ludzkiemu, pozostawiając iluzję realności i prawdziwości zapamiętanych zdarzeń jako faktów (Halbwachs, 2008).

4. LEGENDA JEDNEGO KLUBU, CZYLI TRAJEKTORIA ODCINKA

Pierwszą zidentyfikowaną trajektorią rozwoju kariery piłkarskiej jest odcinek. Odnosi się to do matematycznego słownika, w którym odcinek oznacza część linii prostej zawartą między jej dwoma punktami. Punkty określające odcinek można uznać za rozpoczęcie oraz zakończenie kariery sportowej. Trajektorię odcinka można określić również mianem Legendy jednego klubu, czyli zawodnika, który swoją karierę spędził, reprezentując tylko jedne barwy i poprzez swoją boiskową użyteczność zapisał się w historii klubu. Trajektorja legendy jednego klubu, pomimo prostego wydzwiku, nie stanowi jednak łatwego kursu w rzeczywistości futbolu. Zwłaszcza we współczesnej fazie dyscypliny i wzrostu dynamiki wędrówek piłkarskich zapoczątkowanego na przełomie XX i XXI. Wynika to z kilku aspektów, które mogą mieć znaczenie w kontekście reprezentowania klubu: a) aspekt sportowy, czyli talent, predyspozycje, zaangażowanie i sprawność fizyczną zawodnika; b) aspekt ekonomiczny, do którego należy zaliczyć oczekiwania finansowe zawodnika w odniesieniu do możliwości klubu, a także w odniesieniu do możliwości rynkowych; c) relacje ze sztabem szkoleniowym, czyli kontakt z trenerem i asystentami, którzy mogą z uwagi na własną politykę szkoleniową stawiać na zawodników według własnych preferencji; d) politykę i wizję klubu zorientowaną na wspieranie danych zawodników lub postrzeganie ich w kategoriach zysku lub straty finansowej; e) rozwój zawodowy, czyli aspekt związany z chęcią doskonalenia i sprawdzanie siebie w teoretycznie korzystniejszych środowiskach z uwagi na jakość sportową i dostęp do prestiżowych rozgrywek (np. Liga Mistrzów, Liga Europy). Ta krótka klasyfikacja z pewnością nie oddaje pełnego spektrum możliwości. Ma jednak nakreślić uproszczony model okoliczności, które mogą mieć znaczenie podczas piłkarskiej wędrówki oraz w rozwoju trajektorii kariery zawodowej piłkarza.

Pierwszym z zawodników, którzy wpisują się w trajektorię odcinka, jest Francesco Totti, urodzony 27 września 1976 roku w Rzymie. Zawodnik jest modelowym przykładem legendy klubowej, gdyż całą karierę sportową spędził w klubie AS Roma (1992-2017), co można określić właśnie mianem od młodzika do legendy. Zawodnik zadebiutował we włoskiej Serie A, mając zaledwie 16 lat i przez kolejne 25 wychodził na murawę w barwach Giallorossi (przydomek klubu, odnoszący się do barw żółto-czerwonych). W trakcie trwania kariery klubowej rozegrał 786 spotkań, zdobył 307 bramek i zanotował 209 asyst, zdobył kilka nagród zawodnika roku we Włoszech, tytuł króla strzelców ligi włoskiej, puchary kraju. W tym okresie zdobył również tytuł Mistrza Świata w 2006 roku z reprezentacją Włoch (dane pozyskane z portalu transfermarkt.de). Imponujące statystyki wskazują, że był kluczową postacią zespołu. Należy nadmienić, że od 1998 roku pełnił funkcję kapitana drużyny, która została mu przekazana przez ówczesnego kapitana, wybitnego brazylijskiego obrońcę i mistrza świata Aldaira, a samo wydarzenie w swojej autobiografii zawodnik wspomina:

Po kolejnej bezowocnej wyprawie na San Siro – Milan pokonuje nas 3-2 – w środę gramy z Bergamo w wyjazdowym meczu 1/8 finału pucharu Włoch przeciwko Atalancie. Kończy się remisem 1:1, a w szatni Aldair prosi o chwilę ciszy. Siedzę gdzieś w kącie, dopiero co wyszedłem spod prysznic i nawet sobie nie wyobrażam, co za chwilę się wydarzy. Powiedział: Dziś wieczorem wystąpiłem w opasce kapitana Romy po raz ostatni. Od następnego meczu przekazuję to zadanie, ten honor i tę odpowiedzialność Francesco. Jest rzymianinem. Jak wszyscy dobrze wiemy, będzie wielkim mistrzem. A jego miłość do klubu i do miasta są gwarancją, że będzie nas reprezentował przez długie lata. Chciałbym, żebyście mu wszyscy pogratulowali i żebyście go wspierali. Dziękuję.

(Condo, Totti, 2019, s. 36)

W 2017 roku klub AS Roma oficjalnie umieścił nazwisko zawodnika w galerii sław. Choć piłkarz już znacznie wcześniej uzyskał status legendy i ikony od społeczności i władz stołecznego miasta, o czym może świadczyć umieszczenie jego wizerunku na biletach komunikacji miejskiej, zaraz po wizerunku papieża Franciszka. Ten akt miał na celu uczczenie 39 urodzin zawodnika (Wanted In Rome, 2015). W stolicy Włoch uzyskał miano „królem Rzymu”, co nawet honorują sympatycy odwiecznego rywala AS Romy – rzymskiego Lazio. Sam zawodnik wielokrotnie podkreślał swoją przynależność do klubu i miasta, angażując się w liczne akcje lokalne i charytatywne (Kowalczyk, 2016). Znaczenie symboliczne zawodnika dla całego klubu widoczne było także podczas meczów, w których brakowało Francesco Tottiego lub pojawiał się w nich w roli rezerwowego. Jeden z byłych

zawodników klubu, wspominał, że podczas meczu przeciwko Sampdorii w 2016 roku piłkarze odczuwali niechęć i niezadowolenie kibiców (przegrywali do przerwy 2:1). Sytuacja odmieniła się wraz z pojawieniem się w drugiej połowie się Un Capitano, pełniącego wówczas rolę zmiennika. Jego wejście na boisko sprawiło, że kibice okazali wsparcie drużynie – choć jak twierdzi wspomniany Radja Nainggolan, to wsparcie było skierowane głównie do Tottiego (Bajer, 2016). O statusie legendy klubowej zawodnika mogą świadczyć także legendy murale z jego podobizną umieszczone na kilku budynkach w Rzymie (Wanted in Rome, 2014). Status legendy klubowej zawodnika jest ugruntowany na kilku fundamentach – wybitnych osiągnięciach, wieloletniej grze i poczuciu przynależności oraz lojalności, która stanowi coś unikatowego w świecie futbolu, a warto podkreślić, że początkiem XXI wieku, otrzymał on liczne propozycje zmiany klubu, z których jednak nie skorzystał – swego czasu wielomilionowe oferty za tego zawodnika składał hiszpański Real Madryt. Prawdopodobnie jest to konsekwencją silnej więzi, którą często w wywiadach podkreślał, nazywając AS Romę swoją wielką miłością (Mattioli, 2022).

Następnym przykładem zawodnika wpisującego się w kurs trajektorii odcinka jest Paolo Maldini. Włoski obrońca urodził się w 1968 roku i przez okres całej kariery piłkarskiej reprezentował barwy Rossonerich, czyli 24 lat gry w drużynie seniorskiej (1985-2009) oraz 7 lat w zespole juniorskim (1978-1985). Imponujący dorobek uwydatnia liczba 902 rozegranych meczów w koszulce AC Milanu oraz zdobyte niemalże wszystkie możliwe trofea klubowe na szczeblu krajowym i międzynarodowym. Tuż po zakończeniu kariery piłkarskiej, klub wpisał zawodnika do galerii sław klubu, gdzie znajduje się również jego ojciec – Cesare Maldini. Opisany przypadek zawiera w sobie również komponent związany z dziedzictwem, ponieważ zawodnik stał się profesjonalnym piłkarzem, podążając śladami ojca. Jak się okazało, przewyższył go pod względem osiągnięć, rozegranych spotkań i jakości zawodniczej, a także lojalności wobec klubu. Dla porównania Cesare Maldini rozegrał w klubie 399 spotkań i zdobył z nim 5 pucharów, podczas gdy Paolo wywalczył z zespołem 26 pucharów, rozgrywając 902 mecze w barwach Rossonerich (dane pochodzą z portalu transfermarkt.de). AC Milan uhonorował zawodnika, zastrzegając jego numer koszulki (3), co oznacza, że już żaden zawodnik nie zagra z tym numerem w drużynie AC Milan – wyłączając synów zawodnika, o ile dostaną się do pierwszej drużyny (Sport Sales, 2021). Na uwagę zasługują fakt, że zawodnik nie cieszył się uznaniem zagorzałych kibiców klubu. Prawdopodobnie jest to efektem jego krytycznych wypowiedzi w stosunku do fanów oraz jego introwertycznej natury. Relacje na linii zawodnik-kibice uwydatnił pożegnalny mecz Maldiniego przed własną publicznością. Zawodnik zamiast gromkich braw usłyszał gwizdy, a samo wydarzenie stało się przedmiotem licznych debat w całej Italii. Co szczególnie interesujące, po stronie zawodnika stanęli piłkarze oraz kibice innych drużyn. O komentarz w tej sprawie poproszony został ówczesnie Giancarlo Capelli, o pseudonimie Baron, będący liderem zagorzałych kibiców AC Milan, który skomentował to zajście w słowach:

Maldini wie doskonale, co mówił o nas w przeszłości, więc czego się spodziewał? Mamy czyste sumienie po tym, co zrobiliśmy. Pierwsze tarcia miały miejsce w 1996 roku po meczu z Rosenborgiem, ale kluczowe było zajście po meczu w Stambule, gdy nazwał nas najemnikami i śmieciami.

(Przegląd Sportowy, 2009)

Pomimo podobnej trajektorii rozwoju kariery, różnica pomiędzy wizerunkiem Francesco Tottiego a Paolo Maldiniego jest istotna, przynajmniej dla kibiców. Paolo nie doczekał się własnego pomnika, ani muralu, a także nie jest postacią symboliczną dla Mediolanu, jak Francesco dla Rzymu – przynajmniej w odbiorze kibiców. Mimo to zawodnik wielokrotnie w wywiadach podkreślał swoje poczucie przynależności i związek emocjonalny z klubem. To właśnie klub uhonorował go mianem legendy.

Jako ostatni przykład zidentyfikowany w trajektorii odcinka przywołany zostanie Gerard Cieślík, czyli legenda klubowa Ruchu Chorzów. Zawodnik spędził w klubie całą swoją karierę, rozpoczynając treningi w drużynie młodzieżowej przed rozpoczęciem II wojny światowej. Należy wspomnieć, że w trakcie drugiej wojny światowej niemieccy okupanci rozwiązali klub i w jego miejsce utworzyli zespół o nazwie Bismarckhütter SV 99. W koszulce Ruchu rozegrał 237 spotkań i zdobył 167 bramek, co czyniło go ówczesnie najskuteczniejszym strzelcem w historii klubu. Do dziś uznaje się, że to właśnie Gerard Cieślík jest największą legendą klubu, podkreślając jego wkład w wywalczenie trzech tytułów mistrzowskich oraz Pucharu Polski w latach 50' XX wieku. Zawodnik przez całą karierę pozostał lojalny klubowi i podkreślał swoje oddanie jego barwom. W wywiadach niejednokrotnie wskazywał, że Chorzów jest jego miastem i nie wyobraża sobie żyć w innym miejscu. Deklarowane poczucie tożsamości oraz przynależności realizował, odmawiając transferu do m.in. szkockiego Aberdeen (Weszło, 2013). Podobnie było z możliwością gry dla Legii Warszawa, powiązanej w czasach PRL z Ministerstwem Obrony Narodowej, do której próbowano go zwerbować siłą poprzez czterokrotne wezwanie do służby wojskowej. Uprzywilejowana (politycznie) pozycja stołecznego klubu, otwierała wówczas dostęp do najlepszych zawodników w wieku poborowym, jednak w przypadku Gerarda Cieślíka to się nie powiodło. O pozostawieniu Cieślíka w chorzowskim klubie zabiegało wielu wpływowych ludzi ze Śląska wraz z przodownikiem pracy i socjalistycznym bohaterem Wiktorem Markiefką (Woźniak, 2013). Podobno to za jego wstawiennictwem oraz pod wpływem groźby strajków, umożliwiono Gerardowi Cieślíkowi kontynuowanie kariery w chorzowskim zespole (Szaja, 2016). Zawodnik stał się ikoną własnych czasów i przede wszystkim symbolem klubu i całego miasta. Uhonorowano go dwoma pomnikami – jednym w centrum miasta Chorzowa, gdzie znajduje się również rondo oraz szkoła jego imienia (dzieje.pl, 2014), a także drugim przy Stadionie Śląskim (dzieje.pl, 2022). Gerard Cieślík przez lata był i prawdopodobnie nadal jest inspiracją dla młodych zawodników, a wśród nich można wyróżnić także kolejną z legend chorzowskiego ruchu, Krzysztofa Warzychę, który w jednym z wywiadów radiowych, w czasie gry w młodzieżowym zespole powiedział: My tutaj w Ruchu trenujemy, żeby grać tak, jak pan Cieślík (Hurkowski, 2005, s. 13).

Przeprowadzone analizy wykazały, że zaprezentowane sylwetki przykłady wpisują się w szkic trajektorii określonej jako odcinek lub legenda jednego klubu. Wskazani zawodnicy w trakcie swoich karier odznaczyli się wysokim poziomem sportowym, lojalnością względem klubu, czy także deklarowanym poczuciem przynależności do klubu. Dane statystyczne uzyskane z portalu Wikipedia (jedyne źródło, które skumulowało wskazane dane), wskazują, że na dzień dzisiejszy lista piłkarzy reprezentujących jeden klub w całej karierze wynosi 749 (w przypadku zakończonych karier). Biorąc pod uwagę, że dane te liczone są od 1870 do 2018 roku, a w tym czasie przez boiska piłkarskie na całym świecie przewinęło się ponad kilka milionów profesjonalnych zawodników, osiągnięcie to jest unikatowe i z pewnością zasługuje na wyróżnienie.

5. TURYSTA, CZYLI TRAJEKTORIA KOLISTA

Szkic następnej trajektorii określe mianem Turysty, używając terminologii Baumana (1993), lub trajektorii kolistej. Stanowi ona zarys przebiegu wędrówki piłkarskiej, podczas której zawodnik rozpoczyna profesjonalną karierę zawodniczą w macierzystym klubie, po awansie z drużyny juniorskiej. W tym okresie zawodnik poprzez swoją profesjonalną postawę, jakość boiskową i deklarowaną przynależność klubową zyskuje sympatię kibiców oraz działaczy klubowych. Po pewnym czasie zawodnik wyrusza w piłkarską podróż, poszukując nowych wyzwań, doświadczeń i osiągnięć, które były możliwe do zrealizowania jedynie poza macierzystym środowiskiem. Po określonym czasie wraca jednak do swojego klubu, który nadal uważa za swój dom. Jego powrotowi towarzyszy atmosfera radości, nostalgii i uznania. To właśnie tutaj kończy swoją zawodniczą karierę, podkreślając symboliczną wartość, jaką ma dla klubu, jego barw i całej związanej z nim społeczności.

Pierwszym analizowanym przypadkiem eksponującym trajektorię kolistą jest przebieg kariery Jana Furtoka, urodzonego 9 marca 1962 roku w Katowicach. Piłkarz po 2 latach gry w młodzieżowym zespole GKS Katowice przypadającym na lata 1977-1978, otrzymuje szansę występów w drużynie seniorskiej w 1979 roku. Wtedy rozpoczyna się jego profesjonalna kariera w macierzystej drużynie, w której początkowo występował przez 9 lat i odniósł z nią liczne sukcesy m.in. Puchar Polski, wicemistrzostwo ligi, czy również osiągnięcie 1/8 finałów prestiżowych europejskich rozgrywek Pucharu Zdobywców Pucharów. W okresie transformacji systemowej, Jan Furtok wybrał kierunek zachodni, przechodząc do niemieckiej Bundesligi, gdzie reprezentował takie zespoły jak Hamburg SV (1988-1993) oraz Eintracht Frankfurt (1993-1995). Ostatnim etapem zawodniczej kariery 36-krotnego reprezentanta Polski był symboliczny powrót do domu i ponowne przywdzianie trykotu GKS Katowice, w którym zakończył swoją karierę w 1998 roku (dane pozyskane z portalu transfermarkt.de). Na oficjalnej stronie klubu GKS Katowice można dostrzec symboliczne znaczenie sylwetki Jana Furtoka dla klubu. Zawodnik znalazł się w Jedenastce Wszech Czasów drużyny GKS Katowice, czyli wśród jedenastu najbardziej zasłużonych dla klubu zawodników w jego całej historii. Na wspomnianej liście jego nazwisko wymieniono jak pierwsze, chociaż nie jest on najstarszym graczem z wymienionych, ani też nie był bramkarzem. W piłkarskim zwyczaju przyjęto, że podając skład zawodników, często rozpoczyna się listę, szeregując zawodników ze względu na pozycje boiskowe, poczynając od bramkarza. W 2021 roku odsłonięto mural Jana Furtoka, który znajduje się na budynku przy ul. Granicznej 13 w Katowicach i jest symbolicznym aktem docenienia i uhonorowania zawodnika przez Stowarzyszenie Kibiców SK1964 we współpracy z władzami miasta Katowice oraz radnego Krzysztofa Pieczyńskiego (Musioł, 2021). Współpraca zagorzałych kibiców i władz politycznych, a także kulturowe uhonorowanie piłkarza w przestrzeni miejskiej podkreśla wartość zawodnika dla klubu i całego miasta. Ponadto można doszukiwać się w tym działaniu motywu lokalnego patriotyzmu i dbania o pamięć zbiorową (Hołda, 2020). Klub odznaczył zawodnika także symbolicznym zastrzeżeniem numeru, co oznacza, że nikt już nie włoży koszulki z numerem 9 w barwach GKS-u Katowice (Shellu, 2014). Zawodnik w jednym z wywiadów podkreślił, że przed wyjazdem na Zachód otrzymywał lukratywne propozycje gry zarówno w Górniku Zabrze, jak i w Legii Warszawa, jednak poczucie przynależności do klubu i dobre relacje z ówczesnym prezesem sprawiły, że pozostał w GKS-ie.

Kolejnym przykładem, wpisującym się w trajektorię turysty, jest popularny w skali globalnej napastnik Carlos Tevez, który w piłce klubowej zdobył wszystkie ważniejsze puchary zespołowe, a także wielokrotnie został uhonorowany tytułem zawodnika roku. Argentyński napastnik urodził się w Buenos Aires 5 lutego 1984 roku, a swoją profesjonalną karierę rozpoczął w lokalnym klubie Boca Juniors Buenos Aires w 2001 roku, do którego przebił się po trzech latach gry w tamtejszej akademii. Przez następne 3 sezony zdobywał uznanie kibiców lokalnej drużyny oraz tych zza oceanu, śledzących rozwój młodych talentów z Ameryki Południowej. Jego talent oraz wybitne wyniki sportowe sprawiły, że wyruszył w piłkarską wędrówkę, podejmując nowe wyzwania. W 2018 roku powrócił do macierzystego klubu, choć mógł kontynuować przygodę z europejskim futbolem. Zawodnik zdecydował, że wraca do miejsca, które określał domem i tam zakończył karierę w 2022 roku (dane pozyskane z portalu transfermarkt.de). Przebieg tej błyskotliwej wędrówki piłkarskiej zapoczątkował krótki wyjazd do brazylijskiego Corinthians, gdzie zawodnik zaledwie w rok czasu zanotował 38 trafień, co przełożyło się na oferty klubów z wysp brytyjskich i transfer. Na angielskich boiskach reprezentował takie kluby jak West Ham United, Manchester United oraz Manchester City, jednak jak sam przyznał – w trakcie pobytu na wyspach nie chciał się uczyć języka angielskiego i adaptować do kultury angielskiej z uwagi na własne przekonania i trudne doświadczenia jego wujka, który ucierpiał w trakcie Wojny o Falklandy (Couzens, 2023). I choć jego stanowisko wpłynęło na trudności w relacjach z angielskim managerami piłkarskimi, można doszukiwać się w nim elementów poczucia tożsamości i patriotyzmu zawodnika. W tamtym okresie zawodnik po raz pierwszy medialnie zadeklarował, że chce zakończyć karierę w swoim macierzystym klubie Boca Juniors (York, 2013). Zanim do

tego doszło, kolejnym przystankiem w karierze Teveza były przenosiny do wielkiego Juventusu, w którym zawodnik spędził dwa sezony. We włoskiej lidze odzyskał formę i utrzymywał wysoki, profesjonalny poziom. Pomimo gry we włoskiej drużynie eksponował własne poczucie przynależności w aktach boiskowych i poza nimi, co odzwierciedla choćby jego celebrowanie bramki strzelonej przeciwko zespołowi Lazio Rzym, po której podniósł koszulkę i zaprezentował światu podkoszulek z napisem Fuerte Apache (Przytoczone określenie stanowi potoczną nazwę jednej z dzielnic Buenos Aires oficjalnie nazywanej Barrio Ejército de los Andes. Od tej nazwy powstał pseudonim zawodnika – Apacz). Ten gest, jak sam stwierdził, był wyrazem jego poczucia przynależności i miłości do ludzi z rodzinnego regionu (Siewierski, 2013). We wspomnianej dzielnicy fani uhonorowali zawodnika murałem z jego podobizną już w 2010 roku, czyli na długo przed jego powrotem do ojczyzny. Kariera zawodnika zakończyła się w miejscu, w którym się rozpoczęła. Piłkarska wędrówka była wynikiem chęci odkrywania i poczucia przygody, jednak przez całą karierę zawodnikowi towarzyszyło poczucie zakorzenienia w rodzinnym Buenos Aires i przynależność do klubu Boca Juniors.

Ostatnim przykładem trajektorii turysty w niniejszym tekście jest kariera holenderskiego zawodnika Franka Rijkaarda, który urodził się 30 września 1962 w Amsterdamie. Przygodę z futbolem rozpoczął w barwach tamtejszego Ajaxu w 1980 roku, w wieku zaledwie 17 lat. Przez następne kilka lat defensywnie grający zawodnik stanowił ważne ogniwo w grze zespołu, zdobywając z nim 3 puchary kraju oraz 3 mistrzostwa ligi holenderskiej (dane pozyskane z portalu transfermarkt.pl). Początek wędrówki piłkarskiej zawodnika był efektem konfliktu z ówczesnym trenerem – legendarnym piłkarzem Johanem Cruyffem. Frank Rijkaard opisywał tamto wydarzenie, jako rozbieżność wizji rozwoju drużyny i taktyki zespołu oraz odmiennego podejścia do futbolu (Slabbekoorn, 2022). Zawodnik po latach powiedział, że nie chowa urazy do trenera jako człowieka, po prostu nie odpowiadał mu wtedy jego styl pracy. Kilkanaście lat później, to właśnie Frank Rijkaard uczestniczył w ceremonii nadania stadionowi Ajaxu, imienia legendarnego zawodnika i trenera – Johana Cruyffa. Wracając do wędrówki, w 1987 roku zawodnik przenosi się najpierw do Lizbony, gdzie dołącza do drużyny Sportingu, jednak tam nawet nie debiutuje. Portugalski klub wypożycza Holendra do Realu Zaragoza. Zaledwie po jednym sezonie w hiszpańskiej lidze pojawia się oferta z włoskiego klubu AC Milan, w którym występują jego dawni koledzy z drużyny Ajaxu – Marco Van Basten oraz Ruud Guilit (Memon, 2017). Zawodnik z entuzjazmem przystaje na transfer, podobnie jak jego ówczesny klub. W mediolańskiej drużynie Frank Rijkaard występuje przez kolejne 5 lat i wraz z nią zdobywa wszystkie najważniejsze tytuły w klubowej piłce. W 1993 roku zdecydował się na powrót do macierzystego Ajaxu, w którym zakończył karierę 2 lata później. Podczas tego okresu, wywalczył z klubem dwukrotnie Mistrzostwo Holandii oraz dwukrotnie Superpuchar Holandii, a także najcenniejsze trofeum – Puchar Ligi Mistrzów (dane pozyskane z portalu transfermarkt.pl). Klub sportowy Ajax uhonorował zawodnika, umieszczając jego nazwisko w galerii sław znajdującej się m.in. w muzeum obiektu Johan Cruyff Arena w Amsterdamie. Zawodnik został doceniony przez klub również w przestrzeni medialnej, gdzie przygotowano m.in. materiały wideo eksponujące przebieg jego kariery klubowej oraz istotnej roli piłkarza w historii klubu. Frank Rijkaard doczekał się nawet symbolicznego muralu, którego autorem jest grupa malarzy ulicznych pod nazwą KAMP SEEDORF. Mural przedstawia doświadczonego zawodnika w barwach klubowych wprowadzającego do futbolu młodego zawodnika – Patricka Kluyverta. Symbolika wydarzenia odnosi się do cyklu życia profesjonalnego zawodnika i do fotografii wykonanej w 1985 roku, kiedy to pierwszy był jeszcze małym chłopcem, a drugi kluczową postacią. Cykl zatoczył koło w 1994 roku, kiedy Patrick Kluyvert zadebiutował w pierwszym zespole i zarazem wtedy miał miejsce ostatni sezon w karierze zawodniczej Franka Rijkaarda.

6. WNIOSKI

W wyniku prowadzonych analiz powstał szkic dwóch trajektorii rozwoju karier piłkarskich, które dotyczą zawodników określonych mianem klubowych legend – trajektoria odcinka i trajektoria kolisty (turysta). Analizy dotyczące trajektorii kolistej wskazują, że wpisuje się ona w koncepcję wzoru turysty (Bauman, 1993), co niesie przestrzeń do dalszych poszukiwań i próby odkrycia kolejnych trajektorii powiązanych z pozostałymi ponowoczesnymi wzorami osobowymi – spacerowicza, gracza i włóczęgi, które wydają się być interesującymi z perspektywy profesjonalnych karier piłkarskich, zwłaszcza w XXI wieku. Z uwagi na charakter niniejszej pracy, analizy karier mogących wskazywać na pozostałe wzory baumanowskiej typologii nie zostały omówione, jednocześnie otwierając pole do dalszych badań. Legendarność zawodników dla klubów eksponowana jest w przestrzeni społecznej, geograficznej oraz utrwalona w pamięci zbiorowej kibiców i działaczy związanych z danym klubem. Jak wykazano murale oraz pomniki poświęcone zawodnikom można rozpatrywać jako publiczny wyraz wdzięczności nie tylko wspólnoty klubowej, lecz także społeczności lokalnej i władz politycznych. Przyczynianie się władz politycznych do procesu mityzacji legend sportu może być działaniem intencjonalnym z uwagi na popularność wybitnych jednostek, które wokół swojej osoby i historii gromadzą licznych fanów. Wynikające z tego korzyści można rozpatrywać w kontekście pozyskania wyborców wśród lokalnej wspólnoty, czy też transmitowania określonych wartości, w tym narodowych lub lokalnych (Hajduk-Nijakowska, 2011). Pomniki stawiane zawodnikom stają się miejscami kultu dla społeczności piłkarskiej oraz atrakcją dla osób spoza takiej zbiorowości. Same w sobie stanowią fizyczną reprezentację pamięci i symboliki zbiorowej w kontekście lokalnym (Kowalski, 2007). Dokonania zawodników dla klubów są znaczące, o ile zostaną za takie uznane przez zainteresowaną grupę ludzi i w ten sposób zapiszą się w pamięci zbiorowej. Zarówno koncepcja interakcjonizmu symbolicznego Blumera (2007), jak i myśli Maurice'a Halbwachsa (2008) odnoszą się do mechanizmu upamiętnienia i nadania statusu legendy zawodnikom przez kibiców

i działacze klubu. Przeprowadzone badania w ramach studium przypadku wykazały pewną powtarzalność i schematyczność w kontekście dwóch naszkicowanych trajektorii, niezależnie od poziomów klubów, lig i krajów pochodzenia zawodników. Dalsze badania w tym zakresie mogą odsłonić kolejne trajektorie rozwoju kariery zawodników określanych jako legendy narodowe, czy też futbolowe w ogólnym znaczeniu (Pele, Maradona, Cristiano Ronaldo), choć nie są związane z jednym tylko klubem. Badania w tym zakresie mogą być cennym źródłem wiedzy w zakresie socjologii piłki nożnej, jak również stanowić zarys symbolicznych znaczeń funkcjonujących w imaginariach społecznych (Taylor, 2007). Może to nieść również interesujące wnioski i otwierać nowe przestrzenie dla badań pedagogicznych, dotyczących wpływu piłkarskich idoli na rozwój młodzieży, transmisję określonych wzorów i postaw, nad czym warto się pochylić.

BIBLIOGRAFIA

- Babbie, E. (2004). *Badania społeczne w praktyce*. Przeł. Witold Betkiewicz i in. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Bajer, R. (2016). *Roma ma problem? Kibice nie wspierają drużyny tylko Tottiego!* <https://transfery.info/aktualnosci/roma-ma-problem-kibice-nie-wspieraja-druzyny-tylko-tottiego/93311>, [dostęp: 16.12.2023].
- Bauman, Z. (1993). *Ponowoczesne wzory osobowe*. Studia socjologiczne, nr 2., s. 435-458.
- Bauman, Z., Jacobsen M., Tester K. (2014), *Rozmowy o socjologii*, Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Blumer, H. (2007). *Interakcjonizm symboliczny*. Przeł. G. Woroniecka. Kraków: Wydawnictwo NOMOS.
- Cedro, P. (2013). *Společna rola sportu*, Rozprawy społeczne, nr 2(VII), s. 77-86.
- Condò, P., Totti, F. (2019). *Totti. Kapitan. Autobiografia*. Przeł. E. Gałdecka. Kraków: Wydawnictwo SQN.
- Couzens, G. (2023). *Argentine former Man United and Man City footballer Carlos Tevez reveals he REFUSED to learn English in his seven years in England, in anger at his uncle becoming an alcoholic after fighting in the Falklands War*. <https://www.dailymail.co.uk/sport/football/article-12084503/Carlos-Tevez-REFUSED-learn-English-Premier-League-stay-cultural-problem.html>, [dostęp: 26.01.2024].
- Czubaj, M., Drozda, J., Myszkowski, J. (2012). *Postfutbol. Antropologia piłki nożnej*. Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra.
- Doyle, M. (2023). *The 100 most expensive football transfers of all time*. <https://www.goal.com/en/news/100-most-expensive-football-transfers-all-time/ikr3oojohla51fh9adq3qkwpu>, [dostęp: 24.01.2024].
- Dzieje.pl. (2014). *W Chorzowie odsłonięto pomnik Gerarda Cieślaka*. <https://dzieje.pl/aktualnosci/w-chorzowie-odslonieto-pomnik-gerarda-cieslika>. [dostęp: 18.12.2023].
- Dzieje.pl. (2022). *Pomnik Gerarda Cieślaka przy Stadionie Śląskim*. <https://dzieje.pl/rozmaitosci-historyczne/pomnik-gerarda-cieslika-przy-stadionie-slaskim>. [dostęp: 18.12.2023].
- Glaser, B., Strauss, A. L. (1970). *Anguish: The Case Study of a Dying Trajectory*. Mill Valley.
- Goffman, E. (2010). *Analiza ramowa. Esej z organizacji doświadczenia*. Przeł. S. Burdziej. Kraków: NOMOS.
- Goffman, E. (2000). *Człowiek w teatrze życia codziennego*. Przeł. H. Datner-Śpiewak, P. Śpiewak. Warszawa: Wydawnictwo KR.
- Hajduk-Nijakowska, J. (2011). *Proces mityzacji współczesnych bohaterów. Proces mityzacji współczesnych bohaterów*. W: P. Kowalski (red.). *Mit, prawda, imaginacja*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 213-232.

- Halbwachs, M. (2008). *Spoleczne ramy pamieci*. Przeł. M. Król. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Holda, R. (2020). *Jesteście w naszej pamięci. Polskie murale jako nośnik pamięci i popularna forma patriotyzmu*. *Intercultural Relations* 4(1(7)), 47-64. <https://doi.org/10.12797/RM.01.2020.07.03>.
- Hurkowski, R. (2005). *Dwa kluby, dwa kraje, jedna piękna kariera*. Katowice: Księgarnia św. Jacka Sp. z o.o.
- Klimczak, M. (2023). *Najdroższe transfery w historii Premier League. Sprawdź TOP 10 rekordowych transferów w lidze angielskiej*. <https://sport.tvp.pl/71977942/najdrozsze-transfery-w-historii-premier-league-top-10-to-oni-rozbijali-banki>, [dostęp: 20.12.2023.].
- Kowalczyk, P.(2016). *Rzym kocha Tottiego*, <https://www.rp.pl/pilka-nozna/art3889221-rzym-kocha-tottiego>, [dostęp: 16.12.2023].
- Kowalski, M. (2007). *Zmiany na cokołach. Uwagi o funkcjach pomników w przestrzeni miasta. Obóz. Problemy narodów byłego obozu komunistycznego*, nr 49, s. 125-137.
- Krawczyk-Bocian, A. (2012). *Przebieg procesów trajektoryjnych Fritza Schützego i jego zastosowanie badaniach empirycznych*. *Edukacja dorosłych* nr 2. , s. 129-141.
- Levental, O., Nudelman, S. B. A. (2021). *How football fans perceive sports heroes- The case of Israel*. *Physical Culture and Sport. Studies and Research*, 90, s. 10-19, DOI: 10.2478/pcssr-2021-0009.
- Łęcki, K.(2016). *Więcej niż klub?: piłka nożna pomiędzy rynkiem a wspólnotą*. W: B. Wiśniewska-Paź, P. Wróblewski (red.). *Spoleczeństwo, sport, edukacja*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 63-78.
- Łęcki, K. (2021). *Stadiony świata (pomiędzy Gemeinschaft i Gesellschaft)*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Mattioli, A. (2022). *My only love in life was Roma*. <https://romapress.net/francesco-totti-my-only-love-in-life-was-roma/>, [dostęp: 16.12.2023].
- Melosik, Z. (2017). *Piłka nożna. Tożsamość, kultura i władza*. Poznań: Wydawnictwo UAM.
- Memon, T. (2017). *The Black Swan, Frank Rijkaard - The Legacy of Football's Streetfighting Ballerino*. <https://www.football-paradise.com/the-black-swan-frank-rijkaard-the-legacy-of-footballs-streetfighting-ballerino/>, [dostęp: 26.01.2024].
- Musioł, R. (2021). *Katowice: Mural Jana Furtoka jest już gotowy. Kibice są podzieleni. Jest do siebie podobny?*. <https://katowice.naszemiasto.pl/katowice-mural-jana-furtoka-jest-juz-gotowy-kibice-sa/ar/c2-8381520>, [dostęp: 25.01.2024].
- Przegląd Sportowy. (2009). *Kibice Milanu tłumaczą, dlaczego wygwizdali Maldiniego*. <https://przegladSPORTOWY.onet.pl/pilka-nozna/serie-a/kibice-milanu-tlumacza-dlaczego-wygwizdali-maldiniego/y6gz742>. [dostęp: 18.12.2023].
- Shellu. (2014). Felieton: *Zastrzeżone numery*. <https://gieksa.pl/zastrzezone-numery/>. [dostęp: 25.01.2024].
- Siewierski, E. (2013). *Wywiad z Tevezem. Carlitos: Spełniony sen*. <https://juvepoland.com/artykuly/wywiad-z-tevezem/>, [dostęp: 26.01.2024].
- Slabbekoorn, H. (2022). *The Cruyff Story, Part 7 - A Good Club is Like A Family*. https://barcabuzz.com/2022/05/the-cruyff-story-part-7-a-good-club-is-like-a-family?utm_content=cmp-true, [dostęp: 26.01.2024].
- Sport Sales. (2021). *Legendy, dla których zrobiono wyjątek. Najślynniejsi piłkarze z zastrzeżonymi numerami*. <https://www.sportsales.pl/legendy-dla-ktorych-zrobiono-wyjatek-najslynniejsi-pilkarze-z-zastrzezonymi-numerami/>. [dostęp: 18.12.2023].
- Szaja, A. (2016). *Książki na weekend: Przodownik pracy nie puścił Cieslika do Legii*. <https://katowice.wyborcza.pl/katowice/7,35063,20605273,ksiazki-na-weekend-przodownik-pracy-nie-puscil-cieslika-do.html>, [dostęp: 18.12.2023].

Taylor, Ch. (2007). *Nowoczesna imaginaria społeczne*. Przeł. A. Puczejda i K. Szymaniak, Kraków: Wydawnictwo Znak.

Wanted in Rome. (2014). *Giant mural of Totti appears in Rome*. <https://www.wantedinrome.com/news/giant-mural-of-totti-appears-in-rome.html>. [dostęp: 16.12.2023].

Wanted in Rome. (2015). *Totti on Rome bus tickets*. <https://www.wantedinrome.com/news/totti-on-rome-bus-tickets.html>. [dostęp: 16.12.2023].

Wesson, J. (2002). *The science of soccer*. New York: Taylor&Francis.

Weszło. (2013). *Alfabet Gerarda Cieslika. Niebieskie serce*. <https://weszlo.com/2013/11/04/alfabet-gerarda-cieslika-niebieskie-serce/>. [dostęp: 18.12.2023].

Woźniak, W. (2013). *Zawodowe amatorstwo? Futbol w okresie PRL w relacjach polskich piłkarzy*. W: M. Kazmierczak, J. Kosiewicz (red.). *Sport i turystyka. Uwarunkowania historyczne i wyzwania współczesności*. Poznań: Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, s. 537-550.

York, G. (2013). *Tevez tells Man City he wants to leave for Boca... now champions could sell him before contract expires next summer*. <https://www.dailymail.co.uk/sport/football/article-2265334/Carlos-Tevez-intends-leave-Manchester-City-Boca-Juniors.html>. [dostęp: 26.01.2024].